

4. téma

KLASICKÉ OBDOBÍ ŘECKÝCH DĚJIN

Za klasické období řeckých dějin můžeme považovat 5. stol. př. n. l. a zásadní události, které se v něm odehrály a ovlivnily vývoj poleis v pevninském Řecku. Především to jsou řecko-perské války v první čtvrtině 5. stol. př. n. l. a pak peloponéská válka, odehrávající se v jeho poslední čtvrtina. Zatímco první konflikt byl bojem za svobodu mezi ve válce sjednocenými Řeky proti mnohonárodnostní a teritoriálně obrovské perské říši, druhý střet byl bojem Řeků proti Řekům, v němž hlavním motorem byly ekonomické zájmy i zcela protikladné politické představy. Klasická doba se vyznačuje hospodářským i kulturním vzestupem řeckého světa, kdy centrem dění zejména kultury se na dlouhou dobu stávají Athény jako kolébka demokracie, dramatu, filosofie ad.

Mocenský vzestup Persie vedl nejprve k podmanění si řeckých poleis nacházejících se na západním pobřeží Malé Asie, následně k pokusu o překročení Hellespontu a podrobení si pevninských Řeků. Pro Řeky, kteří tento boj chápali jako boj za svobodu (obce i individua) proti absolutistické vládě perského velkokrále, měl jeho průběh a zejména vítězství zásadní význam, pro perskou říši, která vyšla poražena, to bylo jen jedno z mnoha válečných tažení, které ji nijak neoslabilo.

Záminkou pro expanzi perského krále Dáreia do Řecká byla symbolická pomoc, která byla poskytnuta, byť spíše symbolicky (Athény a eubojská obec Eretria) povstání maloasijských řeckých obcí v čele s Milétem proti perskému králi (499-494 př. n. l.). První tažení perského vůdce Mardonie (492 př. n. l.) po souši na sever Řecká nebylo příliš úspěšné, protože jeho námořní flotila byla v bouři zničena. Při druhém tažení (490 př. n. l.) se perská armáda vylodila u osady Marathón v Attice, kde se jí postavili athénští hoplité v čele se stratégem Miltiadem a vojáci obce Plataje, ačkoliv perská armáda byla mnohem početnější. Pěší bitvu vyhráli Řekové a podařilo se jim zabránit, aby perská flotila obsadila Athény. Třetí tažení se odehrálo až o deset let později (480 př. n. l.) za nového perského krále, Dáreiova syna Xerxa I. a Řekové, kteří je očekávali, se na ně snažili připravit. Především politik Themistoklés přesvědčil Athénany, aby zisky, které jim plynuly ze stříbrných laurijských dolů, vložili do budování válečného loďstva. Dále byla vytvořena koalice třiceti řeckých států v čele se Spartou, která se měla Peršanům postavit. První střet u Thermopyl nedopadl pro Řeky dobře, protože byli zrazeni a perská armáda se jim dostala do zad. Aby nedošlo k významným ztrátám, 300 Sparťanů v čele s králem Leonidem bránilo průsmyk až do posledního muže a umožnili tak ostatním Řekům ústup do jejich obcí. Důsledkem porážky byl postup Peršanů do středního Řecká a vyplenění Athén, když většina obyvatel se stáhla na nedaleký ostrov Saláminu. U něj byla pak svedena námořní bitva, v níž slavily úspěch athénské triéry vedené Themistoklem. K rozhodujícímu zlomu přispěly v příštím roce bitva u Plataj, kdy závěrečnou fází bitvy rozhodl útok řeckých těžkooděnců v čele se Sparťany a jejich králem Pausániem, a námořní bitva u Mykalé. Porážka Peršanů znamenala konec přímého vojenského ohrožení Řecká, ale boje pokračovaly ještě několik desítek let dále, protože cílem bylo osvobodit řecké ostrovy v Egeidě i maloasijská řecká města (449 př. n. l. Kalliův mír).

Vítězné tažení proti Peršanům upevnilo sebevědomí Řeků, jejich pocit určité výlučnosti ve srovnání s okolním barbarským světem, ale současně vedlo k stále se zostřující rivalitě mezi

Spartou a jejími spojenci (Peloponéský spolek) a Athénami a jejich spojenci (Athénský námořní spolek, který byl založen v roce 478 př. n. l.). Řeky a jejich hrdinný boj oslavil ve svém díle Hérodotos (Dějiny) i athénský dramatik Aischylos (drama Peršané).

Dějiny Řecka významně ovlivnil konflikt probíhající v poslední čtvrtině 5. stol. př. n. l. – **peloponéská válka** (431-404 př.). Rozpory, které k ní vedly (boj mezi Athénami a Spartou o hegemonii nad Řeckem, protiklad athénskému a spartskému zřízení, ekonomické zájmy některých obcí), se začaly objevovat víceméně hned po ukončení řecko-perských válek a v následujících desetiletích nabíraly na síle. Sparta a její spojenci se v něm opírali především o těžkooděnce + finanční pomoc Persie, Athény spoléhaly na své spojence a válečnou námořní flotilu.

Celý konflikt, který do roku 412 př. n. l. zachytil athénský vojevůdce Thúkydídés v díle Dějiny peloponéské války, lze rozdělit do tří fází: archidámská válka (431-421 př. n. l.), pojmenované podle spartského krále Archidáma; athénská výprava na Sicílii (416-413 př. n. l.) a dekelejská válka (413-404 př. n. l.) nazvaná podle attické pevnosti Dekeleia, které se Spartánům podařilo zmocnit. Archidámská válka byla započata vpádem spartského krále Archidáma na území Attiky, která byla pustošena, a jejíž obyvatelstvo se stáhlo za tzv. dlouhé zdi spojující přístav Peiraeus s Athénami. Koncentrace obyvatelstva na malém prostoru přispěla k rozšíření moru, jemuž za oběť padl i státník Periklés. Válka byla ukončena – po peripetiích přiklánějících vítězství na obě strany – Níkiovým mírem, jenž byl uzavřen na padesát let a v podstatě obnovoval situaci před válkou. Obě strany však podmínky míru porušovaly a hrozil další konflikt.

Pro Athény byla velmi nešťastnou výprava na Sicílii, kterou podnikly na základě žádosti sicilských spojenců o pomoc proti expanzi Syrakús a díky naléhání athénské politiky Alkibiada. V roce 413 př. n. l. utrpěli Athéňané na Sicílii strašlivou porážku, jejich lodě byly zničeny a těžkooděnci prodáni do otroctví. Tato porážka Athény morálně i materiálně velmi oslabil. Třetí etapa se vyznačovala spartským obsazením attické pohraniční pevnosti Dekeleia, díky které kontrolovali a napadali území Attiky. Spartáné také díky finanční výpomoci Persie dokázali vybudovat flotilu, která ohrožovala životodárné obchodní propojení (obilí) Athén s Černomořím. V roce 405 př. n. l. se spartská převaha projevila v námořní bitvě u Aigospotamoi i následným obléháním Athén, které je vyhladovělé přinutil ke kapitulaci.

Podmínky, které musely Athény splnit, byly tvrdé: rozpuštění Athénské námořního spolku, zničení loďstva s výjimkou dvanácti válečných lodí, stržení opevnění města, přijetí spartské posádky, nastolení oligarchické vlády třiceti tyranů (404/403 př. n. l.). Vítězství vedlo ale také k závažným ekonomickým i sociálním změnám ve Spartě, která se na několik desetiletí stala hegemonem Řecka, dosazovala v obcích své úředníky, zaváděla oligarchickou ústavu aj. Obce se spartské hegemonie snažily zbavit, a tak vznikla protispartská koalice a vypukla tzv. korintská válka. Peršané se následně spojili se Spartou a byl uzavřen tzv. královský (Antalkidův) mír, na základě kterého řecké obce v Malé Asii byly opět podřízeny Persii.

V 70. letech 4. stol. př. n. l. se začaly mocensky vzmáhat Théby v Boiótii, které v roce 371 př. n. l. porazili Spartány v bitvě u Leukter, aby o několik let později (362 př. n. l.) v bitvě u Mantineie proti spojeným řeckým obcím (mj. i Athénám a Spartě) utrpěly ztráty, které vedly k pádu thébské hegemonie v Řecku.

Tato doba přechodných hegemonií, kdy žádný řecký stát se nedokázal na delší dobu prosadit jako hegemon, vedly k uvolnění prostoru pro novou nastupující sílu, a tou bylo makedonské království a jeho vladař Filip II.

Kontrolní otázky

1. Co bylo příčinou řecko-perských válek?
2. Srovnejte státní zřízení Persie a řeckých poleis.
3. Na mapě najděte místa významných bitev.
4. Přečtěte si Hérodotovi popis bitvy u Marathonu a u Thermopyl.
5. Jaké důsledky mělo vítězství Řeků v tomto konfliktu?
6. Kdo to byl Periklés?
7. Popište průběh jednotlivých etap peloponéské války.
8. Vyhledejte v Thúkydidových Dějinách peloponéské války slavný Periklův projev nad padlými vojáky, v němž oslavuje athénskou demokracii.
9. Jaké podmínky musely Athény splnit po prohrané peloponéské válce?
10. Co je to doba přechodných hegemonií?

Literatura:

BALTRUSCH, Ernst: Sparta. Geschichte, Gesellschaft, Kultur. München 2007.

BLEICKEN, Jochen: Athénská demokracie. Praha 2002.

CARTLEDGE, Paul: Sparta. Heroická historie. Praha 2012.

FIELDS, Nic: Řecká válečná loď. Triéra. Praha 2007.

FIELDS, Nic: Termopile 480 p. n. e. Kraków 2008.

FROLÍKOVÁ, Alena: Politická kultura klasického Řecka. Praha 1990.

GRANT, Michael: Klasické Řecko. Praha 1999.

HOLLAND, Tom: Řecký oheň. První světová velmoc a boj o západ. Praha 2007.

OLIVA, Pavel: Kolébka demokracie. Dějiny a kultura klasického Řecka 5. - 4. st. př. n. l. Praha 2000.

SEKUNDA, Nicholas: Marathón 490 př. n. l. Praha 2002.

SCHULZ, Raimund: Athen und Sparta. Darmstadt 2003.

STAHL, Michael: Gesellschaft und Staat bei den Griechen: Klassische Zeit. Paderborn 2003.

Přílohy:

Charakteristika Peršanů.

Když se navzájem potkají na cestě, pozná se, zda jsou si stavem rovni podle tohoto jejich chování: místo aby se oslovili, líbají se na ústa; jestliže je jeden z nich trochu níže postaven, líbají se na tváře; je-li však jeden z nich mnohem méně urozený, prokáže úctu druhému tím, že mu padne k nohám. Ze všech lidí prokazují největší úctu svým nejbližším sousedům, a to hned p sobě, potom dalším sousedům a tak postupně dále. Nejméně se váží těch, kdo bydlí o nich nejdále; jsou toho názoru, že jsou sami daleko nejlepší ze všech lidí v každém ohledu, ostatní pak podle řečeného postupu že mají ctností méně a méně a ti, kdo od nich bydlí nejdále, že jsou nejhorší. Za médké nadvlády tak nad sebou panovaly navzájem i jednotlivé národy. Nade všemi i nad svými nejbližšími sousedy vládli Médové, sousedé pak nad těmi, kdo s nimi hraničili, a ti zase pak nad dalšími. Peršané prokazují úctu stejným způsobem, neboť jejich národ postoupil ve vládě a řízení věcí na první místo.

Zdroj: Hérodotos: Dějiny aneb devět knih dějin nazvaných Músy. Praha 1972, s. 72 (I, 134).

Bitva u Marathónu

Mezi athénskými vojevůdci byl dvojitý názor. Jedni nechtěli dopustit, aby došlo k boji, protože prý jich bylo pro srážku s perským vojskem málo, druhí zase boj žádali. Mezi těmi byl i Miltiadés. Když se nemohli dohodnout a převaha se klonila k mínění horšímu, promluvil Miltiadés k polemarchovi Kallimachovi z Afidnai. Jedenáctý rovnoprávný hlas s vojevůdci měl totiž odedávna u Athéňanů losem volený polemarchos a tím byl tenkrát Kallimachos z Afidnai. Miltiadés k němu přišel a řekl mu: „ Na tobě teď, Kallimachu, záleží, zda dopustíš, aby byly Athény zotročeny, či zda je osvobodíš, a tak po sobě zůstaviš pro všechna lidská pokolení památku, které se nevyrovná ani památka Harmodia a Aristogeitona. Pro Athény teď nastává největší nebezpečí od časů, kdy vznikly. Jestliže se Peršanům pokaří, je jasné, co je čeká, až budou odevzdány Hippiovi. Jestliže však město zvítězí, získá tím možnost stát se prvním mezi městy řeckými. Jak se to může stát a proč právě ty máš rozhodnutí o těch věcech v rukou, to ti teď chci říci. Mezi námi deseti vojevůdci se názory rozdělily. Jedni chtějí bojovat, druhí nikoli. Kdybychom nebojovali, obávám se, že by nastaly velké nepokoje, které by otráslы sebedůvěrou Athéňanů natolik, že by se přiklonili na stranu perskou. Dáme-li se do boje dřív, než některým Athéňanům přijdou na mysl ustrašené nápady, pak jsme schopni v boji zvítězit, jestliže jsou bohové spravedliví. To všechno se teď týká tebe a na tobě to záleží. Přidáš-li se k mému mínění, budeš mít vlast svobodnou a tvé město bude prvním mezi městy řeckými. Jestliže však přijmeš názor těch, kdo se stavějí proti boji, dostane se ti pravého opaku výhod, které jsem ti vypočetl.“

Zdroj: Hérodotos: Dějiny aneb devět knih dějin nazvaných Músy. Praha 1972, s. 359-360 (VI, 109).

Význam stanoviska Athéňanů při přípravě obrany proti králi Xerxovi

Králova výprava zdánlivě směřovala proti Athénám, ale byla namířena proti celému Řecku. Řekové to věděli již dávno, ale přesto se všichni nesjednotili. Někteří z nich poskytli Peršanovi zemi a vodu a doufali, že se jim od barbarů nestane nic zlého; ti pak, co se nepodrobili, měli velký strach, protože nebylo v Řecku dost bojeschopných lodí, aby se mohly proti útočníkovi postavit, a mnohým Řekům se ani do války nechtělo a raději se přidávali k těm, kdo stranili Peršanům.

Na tomto místě mě nutnost dohání k tomu, abych vyslovil názor, který se většině lidí nebude líbit, který si však pro sebe nenechám, protože je podle mého mínění pravdivý. Kdyby se byli Athéňané byli polekali hrozícího nebezpečí a vlast opustili, nebo kdyby ji i neopustili, zůstali doma a Xerxovi se poddali, byl by se na moři nikdo neodvážil proti králi se postavit. Kdyby byl Xerxés na moři nenarazil na odpor, byly by události na pevnině proběhly asi takto: Jakkoli zřídili obyvatelé Peloponnesu napříč Isthmem množství obranných valů, byli by zůstali Lakedaimoňané osamoceni. Jejich spojenci by je byli opustili, nikoli dobrovolně, nýbrž z nutnosti, protože by bylo barbarské loďstvo dobývalo jejich města jedno po druhém. Osamoceni by byli vykonali hrdinské činy a vznešeně by padli. Buď by tedy dopadli tak, nebo by se byli vůči Xerxovi zachovali jako ostatní Řekové, když byli předtím viděli, že se Řekové přidali na perskou stranu. Tím způsobem by se bylo Řecko tak jako tak dostalo pod perskou nadvládu. Nemohu totiž pochopit, k čemu by byly dobré hradby napříč Isthmem, kdyby král byl ovládal moře.

řiká-li se tedy dnes, že Athéňané Řecko zachránili, je to celkem pravda. Převaha byla nutně na té straně, ke které se oni přidali. Protože se rozhodli, že má Řecko zůstat svobodné, byli to oni, kdo povzbudili všechny ostatní Řeky, kteří se k Peršanům nepřidali, a krále s pomocí bohů odrazili. Ani hrozná a strach budící věštby z Delf je nepřiměly k tomu, aby Řecko ponechali osudu. Vytrvali na místě a postavili se proti nepříteli, který na jejich zemi útočil.

Zdroj: Hérodotos: Dějiny aneb devět knih dějin nazvaných Músy. Praha 1972, s. 410 (VII, 138, 139).

Vzájemné vztahy v Řecku v 5. st. př. n. l.

Nemnoho let po vyhnání tyranů z Řecka došlo u Marathónu k bitvě Athéňanů s Peršany. O deset let později přitáhl barbar znova s velkou výpravou na Řecko, aby je zotročil. Když hrozilo velké nebezpečí, Lakedaimoňané, nejmocnější ze všech Řeků, kteří se spojili k boji, postavili se v jejich čelo a Athéňané se při postupu Peršanů rozhodli opustit své město, sebrali svůj majetek, vstoupili na lodi a stali se námořníky. Krátce nato, co byl společným úsilím odražen barbar, přidali se jak ti, kteří odpadli od perského krále, tak ti, kteří předtím byli spojenci, buď k Athéňanům, nebo k Lakedaimoňanům. Tyto dva státy se totiž ukázaly nejmocnější: jedni byli silní na pevnině, druhí loďstvem.

Společenství trvalo jen krátký čas, pak se Lakedaimoňané a Athéňané znepřátelili a válčili spolu podporováni svými spojenci. Od té doby kdykoli se někteří z ostatních Řeků nepohodli, přidávali se k jedné z těch dvou stran. A tak se od perských válek až do této války neustále buď

domlouvají, nebo válčí mezi sebou nebo se svými spojenci, kteří od nich odpadli, tím si dobře osvojili válečnické řemeslo, a protože se cvičili uprostřed nebezpečí, získali víc zkušeností.

Zdroj: Thúkydídés: Dějiny peloponnéské války. Praha 1977, s. 30-31 (I, 18).

Kalliův mír

Když Athéňané vyhověli a poslali zplnomocněné vyslance, které vedl Kallias, syn Hipponikův, byla uskutečněna mírová smlouva Athéňanů a jejich spojenců s Peršany. Její obsah je tento: že všechny řecké obce v Asii jsou svobodné; že perští satrapové nesmějí sejít k moři blíže než na tři dny cesty; ani perská válečná loď plout v prostoru mezi Fasélidou a Černými skalami; a budou-li to král a vojevůdcové dodržovat, že ani Athéňané nepodniknou tažení do končiny, které vládne král.

Zdroj: Diodóros Sicilský: Kalliův mír. In: Antika v dokumentech. Řecko I. Redigovali Julie Nováková a Jan Pečírka. Praha 1959, s. 143 (Historická knihovna XII, 4).